

O'QUVCHILARDA INTIZOM VA MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Muallif: Sherova Munajat Bozorboyevna

Lavozimi: Psixolog

Muassasa: Toshkent viloyati Parkent tumani 44-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarida intizom va mas'uliyatni shakllantirishning dolzarbligi hamda buning zamonaviy pedagogik va psixologik usullari tahlil qilingan. Maqolada intizom va mas'uliyatni rivojlantirishda interfaol ta'lim texnologiyalari, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish, ijobiy motivatsiya va ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy maktab muhitida ushbu fazilatlarni samarali shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: intizom, mas'uliyat, o'quvchilar, zamonaviy usullar, pedagogik texnologiyalar, psixologik yondashuv, o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya, maktab muhiti.

1. KIRISH

Ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri yosh avlodni nafaqat bilimli, balki jamiyatda o'z o'rniga ega, mas'uliyatli va intizomli shaxs qilib voyaga yetkazishdir. Intizom va mas'uliyat – har bir insonning shaxsiy va professional faoliyatidagi muvaffaqiyatini belgilovchi fundamental fazilatlardir. Ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilari uchun bu fazilatlar o'quv jarayonidagi samaradorlikni oshirish, ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish, kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishish hamda fuqarolik burchini anglashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari davrida o'quvchilarning diqqatini jamlash, ularni tartib-intizomga chaqirish va o'z vazifalariga mas'uliyat bilan yondashishini ta'minlash murakkab jarayonga aylangan. An'anaviy ta'lim usullari har doim ham zamonaviy o'quvchilarning ehtiyojlari va psixologik xususiyatlariga mos kelmayapti. Shu bois, o'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirishning innovatsion, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan va psixologik jihatdan asoslangan zamonaviy usullarini izlash va amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola o'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirishning samarali zamonaviy usullarini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar berishga qaratilgan.

2. TADQIQOT USULLARI

Ushbu maqolani tayyorlashda ilmiy-pedagogik, psixologik adabiyotlar tahlili, ilg'or xorijiy va mahalliy ta'lim tajribalarini o'rganish, shuningdek, Toshkent viloyati

Parkent tumani 44-umumiy o'rta ta'lim maktabining psixologik amaliyotidan olingan kuzatishlar va xulosalar asos qilib olindi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, sintez va pedagogik kuzatuv usullaridan foydalanildi. O'quvchilarning yosh davri psixologiyasi, shaxsiyatning shakllanishi va ijtimoiy adaptatsiya nazariyalariga e'tibor qaratildi. Maqolada intizom va mas'uliyatni shakllantirishda nafaqat ta'lim beruvchilarning, balki o'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish, ongli tanlov va ichki motivatsiya tamoyillarini rivojlantirishga urg'u berildi.

3. NATIJALAR: O'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirishning zamonaviy usullari

O'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirishda quyidagi zamonaviy usullar samarali hisoblanadi:

3.1. Interfaol pedagogik texnologiyalar va faol o'qitish usullari:

* **Loyihaviy ta'lim (Project-based learning):** O'quvchilarga ma'lum bir loyihani mustaqil bajarish vazifasi beriladi. Bu ularda rejalashtirish, vaqtni boshqarish, jamoada ishlash va o'z ishi uchun mas'uliyatni his etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

* **Muammoli ta'lim (Problem-based learning):** O'quvchilar oldiga real hayotdan olingan muammoli vaziyat qo'yiladi va ular bu muammoni hal qilish yo'llarini izlash orqali mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va mas'uliyatni o'z zimmalariga olishni o'rganadilar.

* **Bahs-munozaralar va debatlar:** O'quvchilar ma'lum bir mavzu bo'yicha o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish orqali dalillash, tinglash va o'z fikriga mas'uliyat bilan yondashishni o'rganadilar.

* **Keys usuli (Case study):** O'quvchilar real yoki to'qima vaziyatlarni tahlil qilib, muammolarni aniqlash va yechim topishga harakat qiladilar. Bu ularda analitik fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

3.2. O'z-o'zini boshqarish va hissiy intellektni rivojlantirish:

* **Maqsadlarni belgilash va ularga erishish:** O'quvchilarga o'z oldilariga erishish mumkin bo'lgan kichik va katta maqsadlarni qo'yish, ularni rejalashtirish va natijalarni tahlil qilish o'rgatiladi. Bu ularda o'zini-o'zi nazorat qilish va mas'uliyat hissini mustahkamlaydi.

* **Vaqtni samarali boshqarish (Time management):** O'quvchilarga kun tartibi tuzish, vazifalarni ustuvorlik bo'yicha taqsimlash va ularni o'z vaqtida bajarish ko'nikmalari singdiriladi. * **Hissiy intellektni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar:** O'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va empatiyani rivojlantirish orqali o'z xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni oshirishga yordam beriladi.

3.3. Ijobiy motivatsiya va rag'batlantirish tizimi:

* **Muhandislik yondashuvi (Growth mindset):** O'quvchilarga xatolar ularni rivojlanishga undovchi imkoniyat ekanligi tushuntiriladi. Muvaffaqiyatga erishishda mehnat va sa'y-harakatning ahamiyati ta'kidlanadi.

* **Ichki motivatsiyani rag'batlantirish:** O'quvchilarni tashqi mukofotlar emas, balki bilishga intilish, qiziqish va muvaffaqiyatga erishishdan zavqlanish kabi ichki motivlar orqali intizomli va mas'uliyatli bo'lishga undash.

* **Ijobiy fikr-mulohazalar:** O'quvchilarning har bir kichik yutug'ini e'tirof etish, ularga to'g'ri yo'nalish beruvchi konstruktiv fikr-mulohazalar bildirish ularning intizom va mas'uliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

3.4. Maktab-oilaviy hamkorlik va ota-onalar ishtiroki:

* **Ota-onalar uchun seminarlar va treninglar:** Ota-onalarni intizom va mas'uliyatni shakllantirishning zamonaviy usullari bilan tanishtirish, ularning uy sharoitida qo'llashi mumkin bo'lgan amaliy tavsiyalar berish.

* **Ochiq muloqot va hamkorlik:** Maktab va ota-onalar o'rtasida doimiy aloqa o'rnatish, o'quvchining maktabdagi va uydagi xulq-atvori haqida o'zaro ma'lumot almashish.

* **Bir xil talablarni qo'yish:** Ota-onalar va maktab o'rtasida intizom va mas'uliyatga oid yagona talablar tizimini ishlab chiqish va ularga rioya qilish.

3.5. Maktab muhitini tashkil etish va tengdoshlar ta'siri:

* **Ochiq va adolatli qoidalar:** Maktabda intizom qoidalarini ochiq, tushunarli va adolatli shaklda belgilash hamda ularga doimiy rioya etilishini ta'minlash.

* **O'quvchilarning o'zini-o'zi boshqarish organlari:** Sinf sardori, maktab kengashi kabi o'quvchilar tashkilotlariga ishtirok etish orqali ularda liderlik, mas'uliyat va jamoatchilik hissini rivojlantirish.

* **Namuna bo'lish:** O'qituvchilar, maktab ma'muriyati va katta yoshli o'quvchilar o'z xulq-atvorlari bilan intizom va mas'uliyatda namuna bo'lishlari kerak.

4. MUHOKAMA

Yuqorida keltirilgan zamonaviy usullar o'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirishda an'anaviy jazo-mukofot tizimidan ko'ra samaraliroq hisoblanadi. Bu usullar o'quvchilarning ichki motivatsiyasini uyg'otishga, ularda ongli tanlov qilish qobiliyatini rivojlantirishga va o'z xatti-harakatlari uchun shaxsiy mas'uliyatni his etishga yordam beradi. Loyihaviy va muammoli ta'lim kabi interfaol usullar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirib, ularda mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantiradi.

O'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish esa o'quvchilarning nafaqat o'quv jarayonida, balki kundalik hayotida ham tartibli bo'lishiga zamin yaratadi. Maktab va ota-onalar o'rtasidagi samarali hamkorlik o'quvchining har tomonlama rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi, chunki intizom va mas'uliyatni

shakllantirishda yagona yondashuv bolaning uyda va maktabdagi xulq-atvorida izchillikni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, bu usullarni amaliyotga joriy etishda bir qator qiyinchiliklar mavjud bo'lishi mumkin. Jumladan, o'qituvchilarning yangi metodikalarni o'zlashtirishi, ularning ijodiy yondashuvlari, sinfda o'quvchilar sonining ko'pligi va ta'lim resurslarining yetishmasligi. Shuningdek, har bir o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda yondashish zarurati ham muhimdir. Bularni bartaraf etish uchun o'qituvchilarga doimiy metodik yordam ko'rsatish, ularning malakasini oshirish kurslarini tashkil etish va zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan jihozlash lozim.

5. XULOSA

O'quvchilarda intizom va mas'uliyatni shakllantirish – bu uzoq muddatli va kompleks jarayon bo'lib, u nafaqat maktabning, balki oila va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab etadi. Zamonaviy pedagogik va psixologik usullarni, xususan, interfaol ta'lim texnologiyalarini qo'llash, o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish, ijobiy motivatsiya tizimini joriy etish, maktab-oilaviy hamkorlikni mustahkamlash va maktabda qulay, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish orqali bu fazilatlarni samarali shakllantirish mumkin. Natijada, maktabni tamomlagan har bir o'quvchi nafaqat bilimli mutaxassis, balki jamiyatning faol, mas'uliyatli va intizomli a'zosiga aylanib, mamlakatimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo'sha oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008.
2. Ишмухамедов Р.Ж., Абдуқодиров А.А., Пардаев А.Х. Таълимда инновацион технологиялар. – Тошкент: Фан ва технология, 2008.
3. Зайнутдинова М.Р. Ўқувчиларда ижтимоий масъулиятни шакллантиришнинг педагогик асослари. – Тошкент: Фан, 2012.
4. Джумаев Ф.А. Таълимда ахборот технологияларини қўллашнинг назарий-методик асослари. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.
5. Rogers, C. R. Freedom to Learn. – Columbus, Ohio: Charles E. Merrill, 1969.